

mijn standpunt inzake het kerkelijk vraagstuk in het algemeen het eenige is, dat de chr. geref. kerk haar pretentie laten kan, als n.l. haar argumentatie inzake 1892 juist is. Wat dezorzijs ontkend wordt.

Het verschil tusschen „X” en K. S. zal voor velen zijn, dat „X” liefde preekt, en K. S. niet. Het is een tragisch misverstand. Want X is niet nuchter, en K. S. probeert de dingen te zien zooals ze zijn. Verzoeken het woord „proberen” niet over te slaan.

K. S. beweert eenvoudig, dat X het met zijn algemeen inzicht inzake Christus' slechts aan één plaats doorgeven van het ambtelijk mandaat wel degelijk eens zou zijn, zoodra hij maar redeneeren moest. Dat is immers heel de onderbouw der chr. geref. kerk? Als DAT NIET WAAR is, dan worden alle psalmen van de voorvaders van X (b.v. van den „ouden Wisse”) tot een belaching:

Bring, Heer, al uw gevangenen weder...

(Gevangenen zijn natuurlijk de geloovigen onder een verkeerd instituut, o.m. het gereformeerd-kerkelijke. Beeld: Israël, ten deele nog in Babel. Zijn de koningen van Babel soms ambtsdragers vanwege den Messias geworden?)

Ja, dan wordt ook onderstaand rijmpje uit de chr. geref. kerk van zin beroofd:

Zie hier dan een klein register
Der getrouwen in ons land.
Als een antwoord aan den twister,
Dus verneemd, door Godes hand.
't Is Zijn werk! Aan Hem de lof!
's Heeren volk heeft dankens stof!
God zal nooit hun hoop beschemen:
Al het volk zal zeggen: Amen!

Ons arme volk wordt door zulke „leiders” niet geleid, maar gemorphineerd. Docent Wisse kent den term wel. Men ontwijkt de kwestie, leeft in oorlog, maar moffelt den eenen keer de oorlogsverklaringen weg achter de mouw van het kleed, waarin men optreedt onder de „stemmingmakers”, terwijl een week later misschien die oorlogsverklaringen weer dienst moeten doen, om de scheur als GODS WERK te doen zien, en de andere kerken tot „vijand” te verklaren (zie het rijmpje).

En als ik dan een standpunt verdedig, dat in den grond om irenisch werk roepen wil, dan komt een anonymus zijn ambtelijke zending verdedigen met stemmingmakerij. Stel u eens voor, dat Gal. 6:17 ondertekend was met „X”.....

K. S.

Orgelhistorische-Wirwar.

In het „Gedenkboek” der Ned. Herv. Gemeente van Maastricht komt — aldus bericht de heer Jan Zwart te Zaandam ons — op pag. 122 en 123 onder hoofdstuk IX „Eeredienst” het volgende voor:

„De oude Gereformeerde opvatting omtrent het orgel was, nuchter en grimmig, dat het overal moest worden afgebroken, omdat het alleen maar diende „om te doen vergeten wat men voorhenen gehoord had”. Gelukkig dat stedelijke magistraten (in Leiden h.v. Jan v. d. Hout) dezen ijver hebben beteugeld. Met name veroordeelden de preciezen het paren van zang en spel, omdat dan immers de goddelijke psalm door menschenkunst werd geprofaneerd, een „dom en onzedelijk geluyt” vond Voetius. Maar Constantijn Huygens, dichter en musicus, heeft het in een beroemd boekje geestig en waardig verdedigd en voorgesteld, dat „de psalm verkondigt synde, het orgel tien ofte twintich maten vooruyt een statighe inleydingh tot het gesang maecte om daarna het lied te vergeselschappen.”

Tot zoover bedoeld Gedenkboek. In verband hiermee schrijft de heer Zwart ons blad het volgende:

Dit is nu weer eens een echt gewirwar van alles door elkaar op gebied van kerkmuziek-historie, zooals men zoo vaak te hooren en te lezen krijgt van allerlei woord- en penvoorders, als ze het hebben over den vroegeren strijd der Gereformeerden tegen het Orgel. We noemen het daarom gewirwar, omdat hier in een paar regels, als in één adem gesproken wordt over een beweging, die echter duidelijk onderscheiden moet worden, zoowel naar tijdsorde als om haar principiële verschil, in twee-erlei fasen.

Zeer zeker was der oude Gereformeerden opvatting in den eersten tijd vlak na de Reformatie „nuchter”, als ze van oordeel waren, dat het maar beter was de orgels op den eerste weg te doen, te laten afbreken, maar „grimmig” — heelmaal niet!

Geen moment van kwaadwilligheid hoeven wij den Gereformeerden van toen toe te dichten als ze van de hen tot niets nut dienende orgels, of laten we liever zeggen: orgel tjea, afwilden.

Wij zouden krek eender gedaan hebben, preciezen zoowel als rekkelijken.

Ten eerste omdat de orgelmuziek geen bestanddeel uit kon maken van hun vorm van eeredienst. Feitelijk was dit ook reeds het geval geweest met het orgel in de Roomsche kerk. De aanwezigheid toch van het orgel in Rome's liturgie was er niet een van strikt-noodzakelijke aard; maar te verklaren met zoovele andere insluipsels van dien tijd, uit motieven van wereldsche herkomst en inslag. Orgelspel tusschen de Roomsche liturgie gaf aan misbediening en Maria-verering een zelfde klank-decor, als waarvoor de stedelijke pijpers- en trompers-muziek bij kerkprocessies en volksoptochten zorgde. Beide dienden tot opluistering van allerlei ceremonieel en ter afwisseling van Priester-, Koor- en Volksgezang.

Met het afbreken van altaren, heiligenbeelden, koor-gestoelten en nog zooveel ander versiersel in de gezuiverde kerk verviel ook, zooals vanzelf spreekt, daad-

werkelijk alle orgelklank tegelijk met alles wat daarmee had saamgewerkt: hoog- en laagzangers, koraalknapen, zangmeesters en verdere „kerkdienaers”, zooals orgelisten en orgelblazers.

Was dus de Gereformeerde afwijzing van het orgel, een voor hen „onnut ende overdadich” geworden kerkmeubel, volkomen begrijpelijk, temeer klemde dit als we ten tweede nagaan, dat geen orgel-speler in die jaren nog de kunst van het begeleiden verstond, zooals wij die beoefenen, n.l. met volstemmige grepen en accoorden, waar bovenuit een voor ieder duidelijk hoorbare melodienoot.

Tot kort voor 1640 had zelfs een man als Voetius nog nimmer gehoord van de mogelijkheid, dat een orgel als zoodanig gebruikt zou kunnen worden.

Maar niet alleen, dat een orgel, behalve volstrekt overbodig, daarbij nog impotent was (door de wijze van bespelen), een zingende schare te leiden en te sturen, ook de negeering van het zoogenaamde orgel-pijpen vóór en na den dienst der Gereformeerden, kunnen wij oppertbest verstaan en billijken als we ervan lezen, dat dit allernutst stond in den strengen of heilighgewekten toon hunner prediking. Want wat er alzo „georgelt en gefugeert” werd, was nu juist geen stemmingsmuziek of gewijde kunst, zooals wij allicht geneigd zijn te denken, integendeel — de klachten over het toenmalig orgelspel-repertoire van „onkuysche liederen”, „aenstoel gevende deunen” en „wulpsche danserien”, wettigen volmaakt de „nuchtere opvatting” onzer 16e eeuwse Gereformeerden, dat het maar beter was de orgels af te schaffen, daar ze toch maar dienden „om te doen vergeten wat men voorhenen gehoord had” of, zooals ze het ter Synode van Edam in 1574 uitdrukten: „ten eynde dat, het orgelspelen in die kercken naegelaten synde, die dienst der woirts Godels beter syn effect in die herten der menschen vercryge ende bewaert worde”.

Maar dat was allemaal in het eind der 16e eeuw, aan het begin der Reformatie-beweging.

Bij het memoreeren dezer orgelgeschiedenis hebben wij, zooals reeds gezegd werd, te bedenken, dat er twee fasen zijn, die nimmer ineen gestrengeld, maar scherp onderscheiden moeten worden.

De eerste fase, hierboven eenigermate geteekend, omvat zoo ongeveer het eind der 16e eeuw.

Zoo langzamerhand was het verzet tegen de orgels een zaak van ondergeschikt belang geworden, doordat in steel van de eerste praktijken, de orgelspelers hier en daar begonnen waren méér overeenstemming te brengen in hun concerteerend orgelspel bij den aanvang en het einde der Gereformeerde samenkomsten. Mede ook op aandrang van de diverse magistraten, die, gehoord de ingekomen klachten van Predikant en Kerkeraden, de orgelisten gelastten niets te spelen, dat aanstoet of ergernis kon verwekken, maar de Psalmen Davids aan te heffen „dan sus, dan soo”, „zeven tot acht malen”, „met verscheydene registeren al zwierende” — om een paar oude uitdrukkingen te noemen.

De tweede fase echter is van een geheel anderen inhoud en beteekenis.

Toen in 1640 Constantijn Huygens zijn bekend geschrift over het al of niet gebruik der orgels in de kerken uitgaf, was er tevoren in de muziek-evolutie een groote omkeer gekomen, met name in de kunst van harmoniseeren (generaalbas en accoordvorming).

Een verandering, die wij het duidelijkst kunnen verklaren door te zeggen, dat, waar voorheen de melodie bij het componeeren in het midden der stemmen gedacht en gelegd werd, deze naar boven in den top, de sopraan- of superius-partij gebracht werd.

Deze omzetting, van de koormuziek uitgaande, had tengevolge, dat in 't bijzonder het orgelspel zoo langzamerhand het vermogen kreeg (dat het nog heeft) om door duidelijk in de hoogte gelegde melodienoten, gestapeld op een willekeurig aantal tesamen harmonieën-vormende-ondertonen, stuur en steun te geven aan het gemeentegezang.

Door deze nieuwe wijze van bespelen, waardoor een orgel van nut kon zijn, kwam Huygens op de gedachte of het niet beter was, het bij den gemeentegedachte te trekken, daar het tot nog toe bij het aan- en afgaan des volks en bij de openbare wandelconcerten gebruikt werd.

Hij stelde zich van deze medewerking heel veel voor, omdat het met den gemeentegedachte nu niet bepaald schitterend gesteld was, deels door de ongelukkige overzetting van Dathen's psalmwoorden op maten, die in muziek en dicht onderling tegen elkander streden, deels ook door de onkundigheid van den grooten hoop in 't zingen van heele en halve noten, die al te vaak tegen het rhythmisch gevoel der massa ingingen.

Huygens redeneerde daartoe zoo ongeveer aldus: Wat doet het orgel in de kerk? Zoo als het nu is, dient het enkel tot wat vermaak bij avondbespelingen, die niet meer zijn dan welgekozen tijdstippen om in duistere achterafhoeken allerlei ongerechtigd te laten geschieden; die van de kerk een marktvelde maken, enz. enz.

En wat het naspelen bij de kerkdiensten aangaat; de goëgemeente heeft er vrijwel geen erg in en weet van, begeerig en haastig als ze is, om na een paar uur dicht open gepakt gezeten te hebben, een goed heenkomen te zoeken.

Laten we mitsdien het orgel, zoo adviseerde hij ten slotte, in dienst stellen van het psalmgezag, trachtend zodoende daarin verandering en verbetering te brengen. Ten opzichte van klankvolume is het heel wat beter geschikt een gemeente den toon als in den mond te leggen, dan een gewone voorzanger enz. enz.

Tegen deze inneming van het orgel onthande de tweede strijd, dien we onzen Gereformeerden van half-zeventienhonderd zoo gaarne zien aangerekend (ten onrechte evenwel!) als grimmig, verwoed, en nog meer van zulke dynamische termen.

Eerstens meenden ze, dat het gemeentegedachte zoo slecht nog niet was en alleen wat meer correctie behoefde van de zijde der muziekdeskundigen door middel van goede onderwijs-methoden voor het aanleeren van notenkennis en muzieksleutels. (Vandaar ook de Leeuw's pogingen om met één sleutel een eind te maken aan

allerlei „dolinghe” in den kerkzang — zie het muziek-onderwijs vóór in de Psalmen).

En vervolgens waren zeer velen van oordeel, dat het orgel, eenmaal toegelaten bij de godsdienstoefening evenals dit in Roomsche tijd het geval was geweest, zich weer tot de oude praktijken zou zien geleend, temeer daar vele orgelisten „vijanden van den godsdienst” werden geacht en niet zeer hoog stonden aangeschreven vanwege hun in hoofdzaak stedelijke betrekkingen, die nog al veel speling en consideratie toelieten ten opzichte van hun handel en wandel op zedelijk en maatschappelijk gebied.

En tenslotte kwamen verscheidenen in verzet, omdat ze de aloude meening waren toegedaan, dat de zangmuziek boven alles primair moest blijven met het oog op de aan haar verbonden woorden en teksten en in geen geval oversteund, verdrukt of vervangen mocht worden door eenig geluid van instrumenten, welke dan ook. Vandaar, dat Voetius gewaagt van een „dom geluyt”. Een meening trouwens, die van alle tijden en nog in de Roomsche kerk domineert en niet bepaald grimmig-Gereformeerde of Calvijnsch te noemen is. Instrumentale medewerking moge geduld zijn geweest en nog worden — van huis uit was alleen de zang het erkende kind der Roomsche kerk, en het orgel maar bijwoner, een in gust en genade aangenomene.

Drieërlei bezwaren dus, die in het denken en gevoelen der dagen niet ongemotiveerd geacht kunnen worden, en volkomen duidelijk demonstreeren den weerzin onzer „precieze” Gereformeerden: den goddelijken psalm te laten profaneeren door een, ook in de oogen van een „rekkelijke”, als de Remonstrant De Joh. Wtenbogaert, „overdacht, ydel, onnut, periculoes, ontijdich en argerlijk” geacht begeleidend orgelspel „quansuyt tot het stuur van 't gesang der psalmen en de verwekking van devotie”.

Zullen we, 't zij dus nog eens beweerd, den vroegeren orgelstrijd in de 16e en 17e eeuw juist zien, dan moeten we, wil het geen gewirwar worden van verkeerde aantijgingen en veroordeelingen, allereerst letten op de verschillende tijden en omstandigheden, waaronder dat alles plaats greep en niet, zooals het Maastrichtsche Gedenkboek deed, der Gereformeerden opvatting van 1574 op één lijn stellen met de veroordeeling der preciezen van 1640, want gold bij de eersten de aanwezigheid van het orgel in de kerk, bij de laatsten ging het tegen het orgel bij den gemeentegedachte.

JAN ZWART.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Arbeids-gebed — Arbeids-gelofte.

III.

De vraag verdient de aandacht, of het voorgaande te verzoenen valt met hetgeen sinds het opkomen van de sociale beweging ook van Christelijke zijde over de werkstaking is gesteld.

In het bijzonder klemt de vraag of de uitspraken, gedaan door het Eerste Christelijk Sociaal Congres, met de voorgaande uiteenzettingen zijn te verzoenen. Naar mijn meening is dit wel mogelijk.

De uitspraken van het Congres waren reeds zeer voorzichtig. Bovendien, en dit is voor mij van on-eindig veel meer belang dan de formules, die toen zijn gekozen: wij hebben wel zeer goed te letten op den datum van dat Congres. Dat werd gehouden in 1891. De sindsdien verlopen 40 jaren hebben een zoo geheel anderen toestand gebracht, dat het geen pas geeft de toen genomen conclusies thans op tafel te leggen, zonder ons te bezinnen over de vraag, of de omstandigheden van toen en nu niet zooveel verschillen, dat de congressisten van toen, nu anders zouden spreken en misschien niet zouden deelen het inzicht van velen, die thans nog de werkstaking mogelijk stellen zonder de bovenaangeduide beperkingen. Veertig jaren geleden toch stond men midden in de heftigste worstelingen tot vrijmaking van den arbeid. Toen bestond, wat ik boven noemde, de ethische en economische slavernij. De omstandigheden, waaronder dus ook m.i. een werkstaking uiteindelijk nog geoorloofd kan zijn, waren in heel veel plaatsen van ons land aanwezig. Nu is dit niet meer zoo! Daarom is er m.i. geen strijd tusschen de uitspraken van dat Christelijk Sociaal Congres van 1891 en het boven door mij gestelde. Men moet die beraadslagingen niet berooven van het karakter van „tijd-rede”, hetwelk zij, althans voor een deel hadden. Immers, steeds zullen, in tijden van groote beweging, naar de nooden van dit oogenblik de gedachten allereerst uitgaan. Dat kan wel eens lastige consequenties hebben zooals nu blijkt. Maar de hoofdpunt blijft bij hen, die, later, in een nieuw gebouw, nog door het vroegere raam willen zien. Men leze na dit alles eens deze stelling (ex 1891):

„Het betrekkelijk recht van werkstaking kan geenszins worden ontkend” (men lette op het woord „betrekkelijk”). Ook deze uitspraak: „in sommige gevallen kan ze plichtmatig zijn”.

Na 1891 hebben wij gekregen de krachtige ontwikkeling van de vakbonden. Wij mogen die ontwikkeling dankbaar erkennen en slechts wonschen, dat die vereenigingen steeds bestuurd zullen worden door zulke mannen, die, geleid door een echt-Christelijken zin, bij een diep inzicht in Gods open-

baring ook zitten, dat om haar te op hun plannen in de toepassing te brengen zal vaak zwaaij hun lo ten met de raam zijn g

Die ontwa aan de hier geheel ander verkeer der en gestree van de der stande gekomen re dingen, m.i. staking ges daarvoor in moeilijk en als in de v nooit een a een ander doch welks zeer vergis vallen zond korenbond wellust ver nog blijft niet tegen zullen heb de zonde v ting, nooit van de zor

Er is no Men zou k arbeider, d zwakkere g de krachti juist is!), c waar de sl winst, well de vrouwe Christelijke nisten uitge legden, kn bestrijding Christendor adel erken opvatting plaats is d mijn overt indien me staande w delijk gebo „vrij” zijn genooten (hijzelf we welke doo eerst moge tuiging, da vere belev kan toonet van zijn H doesem te

's-Gr.

Vergadi

In dit gaderinge deelen. H van al de geven; da dien ware belang. D een onder over het g reforme gereforme De eers ring van speciaal woordiger conferentie Profet Bentheim raat hiel recht. Pro geleerde i zooals m het kerkr maar in recht. Hij berustte Dr Mensi